

УДК 378.937:796.071.4:338.48-6:504(043.3)

ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У СФЕРІ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ

Конох А.А.

Запорізький національний університет

У статті проаналізована проблема формування фахової компетентності майбутніх викладачів фізичного виховання у сфері екологічного туризму. Розкрито такі поняття як «фахова компетентність викладача фізичного виховання» та «екологічна компетентність викладача фізичного виховання». Надається аналіз позицій науковців з проблеми формування фахової та екологічної компетентності майбутніх викладачів фізичного виховання у вищих навчальних закладах. Ефективність професійної діяльності значною мірою визначає фахова компетентність педагога, яка формується на етапі навчання, остаточно сформовується і розвивається у процесі практичної діяльності. Представлено основні напрями вирішення проблеми формування фахової та екологічної компетентності викладачів фізичного виховання в процесі професійної підготовки.

Ключові слова: фахова компетентність, екологічна компетентність, викладач фізичного виховання, екологічний туризм.

Постановка проблеми. У зв'язку з переходом в епоху технократичного суспільства у світі значно погіршилася екологічна ситуація, яка відрізняється зростаючими кризами не тільки в соціоприродному середовищі, а й кризовим станом самої людини, обумовленим сформованим способом життя, потребами, поведінкою. Тому виникає необхідність в перетворенні особистості, переорієнтації її на розумну взаємодію з навколишнім середовищем.

Нова соціокультурна й екологічна ситуація істотно змінила роль фахівця фізичної культури і спорту в подоланні екологічної кризи і зміст його діяльності, виводячи за межі вузькопрофесійної предметної підготовки і підвищуючи міру відповідальності за результати виховання молодого покоління. Тим самим виникла потреба в становленні нової професійної системи підготовки викладачів фізичного виховання і спорту.

Особливістю такої підготовки є формування фахової компетентності майбутніх викладачів фізичного виховання у сфері екологічного туризму, що є базисом професійної підготовки та майбутньої професійної діяльності, яка має за мету збереження здоров'я нації.

Підготовка фахівців фізичної культури і спорту є важливою складовою вітчизняної системи професійної освіти, концептуальні положення якої висвітлені в Конституції України, законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про фізичну культуру і спорт», «Про туризм», «Концепції розвитку професійної освіти і навчання в Україні на 2010–2020 рр.», в яких визначено пріоритетну роль освіти в державній політиці, обґрунтовано стратегію та основні напрями розвитку освіти в нашій державі.

Екологічний туризм має велике значення для збереження і зміцнення фізичного здоров'я, естетичного, трудового, морального та патріотичного виховання всіх категорій населення, а особливо молоді, оволодіння нею життєво важливими вміннями й навичками, зокрема з пізнання навколишнього середовища в природних умовах. Прості та доступні організаційні форми, що використовуються в екологічному туризмі (походи, подорожі, екскурсії,

прогулянки, туристські зльоти), сприяють реалізації не тільки специфічних функцій фізичної культури (освітніх, прикладних, спортивних), а й рекреаційних і оздоровчо-реабілітаційних, забезпечують умови для здорової життєдіяльності особистості в суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту в умовах вищих навчальних закладах свідчить про значну увагу науковців до її дослідження, зокрема це стосується таких аспектів: підготовка майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту до професійної діяльності (Л.П. Ареф'єва, В.М. Арзютов, Е.С. Вільчковський, Н.Ф. Денисенко, Є.А. Захаріна, Р.П. Карпюк, Т.Ю. Круцевич, О.Ц. Демінський, Л.П. Суцєнко, О.В. Тимошенко, Б.М. Шиян, Ю.М. Шкрєбтій та ін.). Належна увага приділяється науковцями проблемам екологічного та спортивно-оздоровчого туризму (Е.Л. Базаров, О.Я. Булашев, В.І. Ганопольський, В.І. Курілова, В.І. Нечаєв, А.С. Ровний, А.М. Крамаренко, І.В. Петрухіна та ін.).

Проте, незважаючи на значний інтерес науковців до питань професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту, проблема формування фахової компетентності викладачів фізичного виховання і спорту у сфері екологічного туризму як у теоретичному, так і практичному аспектах є малодослідженою, що зумовлено, передусім, новітнім характером самого явища екологічної діяльності, а також невідомістю науково-методичних засад підготовки педагогів до її здійснення.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Розв'язання зазначеної проблеми стримує низка наявних суперечностей:

– на суспільно-державному рівні: між всесвітніми, міжнародними і регіональними нормативними стандартами, які закріплюють право кожної людини на здоров'я, його охорону, збереження і зміцнення протягом життя, та інституціонально невідповідністю розроблених механізмів формування фахової компетентності майбутніх викладачів фізичного виховання і спорту у сфері екологічного туризму;

– на соціально-педагогічному рівні: між зростаючими вимогами суспільства до особистості вчителя фізичної культури, здатного здійснювати ефективну роботу у сфері екологічного туризму, та недостатнім приділенням уваги вивченню цих питань у системі професійної підготовки відповідних фахівців; між наявними вагомими позитивними здобутками зарубіжного досвіду підготовки фахівців з фізичного виховання та недостатнім його використанням у вітчизняній практиці навчання майбутніх викладачів фізичного виховання і спорту у вищій школі;

– на науково-педагогічному рівні: між потребою спрямування професійної підготовки майбутніх викладачів фізичного виховання і спорту на формування екологічної компетентності учнів у навчальному та позанавчальному процесі й переважанням традиційного підходу до організації освітнього процесу;

– на науково-методичному рівні: між затребуваністю у сучасній парадигмі вищої фізкультурної освіти формування фахової компетентності майбутніх викладачів фізичного виховання і спорту у сфері екологічного туризму та недостатньою розробленістю у теорії і методиці професійної освіти відповідного організаційно-технологічного й ресурсного забезпечення.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є розкриття основних аспектів фахової компетентності викладачів фізичного виховання у сфері екологічного туризму.

Виклад основного матеріалу. В умовах модернізації освіти, необхідності збереження і зміцнення здоров'я студентів, формування фізичної культури особи потребує нових підходів до формування екологічної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури, які б інтегрували усі чинники, що впливають на педагогічне явище, що вивчається, відбиваючи екологічні вимоги до фахівців, а також основні напрями розвитку вищої школи.

Досліджуючи проблему формування екологічної компетентності майбутнього учителя фізичної культури до оздоровчої роботи в освітньому закладі, виникла потреба його теоретичного обґрунтування. За останніми даними Міністерства охорони здоров'я України, значна частина випускників шкіл мають серйозні проблеми із здоров'ям [8]. А тим часом, екологія, стан здоров'я і навички оздоровлення мають для студентів факультетів фізичного виховання не лише особисту, але і професійну значущість, тому що саме їм належить виховувати підростаюче покоління, формувати здоров'я своїх учнів за допомогою екологічних чинників і освіти.

На жаль, як показали дослідження [4; 5; 6], сучасна українська загальна освіта є здоров'явитратною і здоров'ярушійною. А це значить, що студентам вищих навчальних закладів необхідно буде в майбутньому займатись не лише оздоровленням своїх учнів, але й оздоровленням освіти (як системи або процесу). Вивчення цієї проблеми проводиться на основі ретроспективного аналізу нормативно-правових документів, філософської, психолого-педагогічної і спеціальної літератури.

Основним напрямом теоретико-методологічного обґрунтування проблеми формування екологічної компетентності майбутнього учителя фі-

зичної культури є визначення термінологічного поля цього процесу.

Дослідження накопиченого зарубіжною і вітчизняною наукою теоретичного і практичного матеріалу свідчить, що до теперішнього часу суть ключових понять нашого дослідження опрацьована недостатньо.

В зв'язку з цим доцільним буде, в першу чергу, проаналізувати різні підходи до визначення основних понять: «професійна компетентність», «фахова компетентність».

У сучасній науково-педагогічній літературі відсутнє єдине тлумачення цих понять, що пояснюється, на наш погляд, поліфункціональним характером цього виду діяльності.

Вчений А.В. Хуторській трактує професійну компетентність учителя, як суму знань, умінь, навичок, засвоєних суб'єктом в ході навчання, а Т.В. Добудько, спираючись на аналіз робіт Б.С. Гершунского, А.К. Маркової, Л.М. Мітіної, професійну компетентність педагога розглядає як єдність його теоретичної і практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності [6].

Достатньо близькі погляди трактування цього поняття пропонують А.К. Маркова та В.В. Шапкін, які визначають професійну компетентність учителя як співвідношення знань і вмінь, з одного боку, і його професійних позицій і психологічних якостей, з іншого [1; 7]. Дослідники виділяють такі види професійної компетентності: спеціальна (фахова), соціальна, особистісна, індивідуальна. Але ми більше схильні підтримати точку зору С.О. Сисоевої, яка під професійною компетентністю майбутнього викладача розуміє цілісне, інтегративне, багаторівневе, особистісне новотворення, що є результатом професійної підготовки особистості у вищому навчальному закладі та в процесі неперервної педагогічної освіти, успішність якої зумовлена сукупністю сформованих у фахівця компетенцій, які сприяють соціалізації особистості, формуванню у неї світоглядних та науково-професійних поглядів, педагогічної творчості та майстерності, визначають успішність діяльності, здатність до самореалізації, саморозвитку та самовдосконалення впродовж життя [4].

Отже, професійну компетентність можна представити як систему теоретичної і практичної готовності особистості до ефективної самореалізації у професії, що реалізується через парадигму професійно значущих знань, умінь, якостей, здібностей, схильностей та досвіду професійної діяльності.

Фахову компетентність у своїх дослідженнях Л.Б. Щербатюк та С.М. Щербатюк трактують як сукупність знань, умінь і навичок з фундаментальних, професійно направлених дисциплін, керуючись якими фахівець здатний виконувати свої професійні обов'язки [8].

Педагоги В. Лозовецька, Л. Козак, Л. Лук'янова, Л. Паламарчук, досліджуючи проблему формування професійної (фахової) компетентності сучасного фахівця, визначили три характеристики компетентного спеціаліста: ефективність праці, безперервний професійний саморозвиток, мобільність і гнучкість. Учені розглядають фахову компетентність, як «інтегративну якість, яка включає рівень оволодіння професійними знаннями, уміннями та навичками, а також особистісну компетентність, яка виявляється перш за все у комунікативності,

творчості і креативності». Взагалі, на думку науковців, компетентний фахівець – це професіонал, здатний до плідної праці в соціально-економічних умовах, які постійно оновлюються.

У процесі визначення змістовних компонентів поняття «фахова компетентність» дослідники І. Ільїна, Л. Алексєєва, Н. Шаблігіна, Н. Карнаух, Ю. Варданян акцентують увагу на різних складових цієї педагогічної категорії: знання, досвід, якість особистості, професіоналізм.

Синтезуючи та узагальнюючи зміст проаналізованих підходів, доходимо висновку, що професійна компетентність викладача фізичного виховання є більш широким поняттям, ніж фахова компетентність. Спеціальна (фахова) компетентність вказує на коло знань, умінь і навичок, здібностей, особистих якостей і мотивів, які безпосередньо приведуть до якісного виконання викладачем фізичного виховання своїх навчально-виробничих функцій. Натомість професійна компетентність включає в себе, окрім фахових компетенцій, ще компетенції, які забезпечують активну діяльність фахівця як частини суспільства, зумовлюють володіння прийомами особистісного самовираження та саморозвитку засобами протистояння професійним деформаціям особистості, володіння прийомами самореалізації і розвитку індивідуальності в межах професії, готовності до професійного зростання, вміння раціонально й ефективно організувати свою працю.

Теоретичний аналіз різних підходів до розуміння поняття професійна компетентність дозволив нам припустити, що психологи і педагоги трактують це поняття в процесуальному аспекті: вона характеризується через діяльність і носить діалектичний характер. Отже, як соціально-педагогічна категорія компетентність в першу чергу пов'язана з діяльністю. Таким чином, екологічна компетентність припускає обізнаність і досвід в сфері екологічної діяльності.

Істотного значення набуває позиція про те, що екологічна освіта нині стає обов'язковою складовою загальної базової підготовки майбутніх викладачів фізичного виховання. Фахівці педагогіки, одним зі значних етапів шляху становлення цілісною екологічного стану в світі в змісті освіти вітчизняної школи, виділяють розробку питань інтеграції в екологічній освіті і вихованні (інтеграція екологічних знань, умінь і навичок).

Логіка вивчення проблеми дослідження визначає розгляд поняття «екологічна компетентність». В умовах зростаючої екологічної кризи стає актуальним включення в структуру професійної компетентності викладача фізичного виховання екологічного компонента.

Екологічну компетентність Н.В. Ромейко визначає як складний системний об'єкт, побудований на інтеграції теоретичних знань, практичних умінь в сфері екології і певного набору особових якостей, що виконують специфічну функцію в системі професійної діяльності, обумовлюючи готовність до екологічно адекватної поведінки в ситуаціях морального вибору [2].

Дослідниця Г.П. Сікорська розглядає екологічну компетенцію як одну із специфічних характеристик екологічної особи і розуміє під нею не тільки теоретичні знання, набуті студентами під час навчання, але і, головне, здатність шукати

і знаходити необхідну і достатню процедуру для розв'язання певних проблем [3].

Слід зазначити, що формування екологічної компетентності полягає в тому, що не слід обмежуватися сумою знань і умінь, придбаних в системі формальної освіти. Щоб досягти справжньої ефективності, ці знання мають бути пов'язані з більш широким спектром знань, придбаних людиною поза системою формальної освіти.

На підставі вищевикладеного, екологічна компетентність викладача фізичного виховання – це знання і досвід як у сфері фізичної культури, так і в сфері природничих наук, екології та екологічної освіти, екологічної безпеки, екологічного туризму, здатність до діяльності по збереженню довкілля і визнання особою соціальної цінності екологічних благ, що забезпечують максимальну тривалість життя людини і мінімальну захворюваність.

При моделюванні процесу формування екологічної компетентності майбутнього викладача фізичного виховання в оздоровчій діяльності необхідно виявити ефективні форми і методи педагогічного впливу на стан і динаміку формування особистісних якостей, зокрема вивчення закономірностей і механізмів розвитку особистості людини взагалі. Особистість у психологічному розумінні формується в предметній діяльності і спілкуванні, відбиваючи міру представленості громадських стосунків в індивіді [5]. Через систему знань, умінь, навичок, способів комунікації чинники соціалізації стають провідними в наповненні внутрішнього світу людини особистісно значущим досвідом соціокультурного змісту.

Отже, метою формування екологічної компетентності майбутнього викладача фізичного виховання в оздоровчій роботі є підготовка учителя-професіонала з системою ціннісного відношення до здоров'я як чинника стійкого розвитку суб'єктів освіти в задоволенні насущних і перспективних потреб в інтелектуальному, духовному і фізичному розвитку, готового нести відповідальність за результати особистої педагогічної діяльності.

З метою визначення сучасного стану щодо формування фахової компетентності майбутніх викладачів фізичного виховання у сфері екологічного туризму, був проведений аналіз статей, опублікованих за останні роки в наукових і науково-методичних журналах, який підтвердив, що специфіка і педагогічний потенціал орієнтовані на вирішення проблеми формування екологічної компетентності майбутніх викладачів фізичного виховання і вимагають подальшої розробки.

Аналіз навчальних планів вищих фізкультурних навчальних закладів показав, що в планах останніх років передбачається підготовка студентів до формування професійної компетентності, проте формуванню екологічної компетентності відводиться незначна роль.

Подібне положення простежуються і в циклі дисциплін професійно спрямованої підготовки, які враховуються у взаємозв'язку теорії навчання з педагогікою, що знайшло відображення в зміні і назві, змісті нормативних курсів з педагогіки. Змінена назва курсу «Вступ до спеціальності» з оновленим змістом в цілях мотивації студентів молодшого курсу на оволодіння основами педагогічного майстерності. В навчальний процес введені нові курси «Екологія», «Країнознавство», «Іннова-

ційні технології» «Екологічний туризм». Зміст цих дисциплін орієнтований на формування фахової компетентності майбутніх викладачів фізичного виховання у сфері екологічного туризму.

Висновки і пропозиції. Таким чином, незважаючи на позитивні об'єктивні чинники (поява законодавчих актів, збільшення теоретичних і прикладних досліджень у сфері екологічної освіти), існуючий рівень екологічної підготовки студентів факультетів фізичного виховання знаходиться в протиріччі з соціальним замовленням суспільства на фахово підготовлених і компетентних фахівців в екологічній сфері.

Головними чинниками недостатньої ефективності екологічної підготовки у фізкультурних вищих навчальних закладах є: недооцінка екологічної кризи в суспільстві, недостатнє використання викладачами екологічного потенціалу навчальних предметів, брак навчально-методичних посібників, спрямованих на інтеграцію навчальних дисциплін

Вищевикладене свідчить про необхідність ефективного пошуку шляхів розв'язання проблеми, що дозволить суттєво підняти рівень екологічної компетентності майбутніх учителів фізичної культури.

Список літератури:

1. Маркова А.К. Психология профессионализма / А.К. Маркова. – М.: Просвещение, 1996. – 308 с.
2. Ромейко Н.В. Научно-педагогические основы проектирования содержания дополнительного послевузовского экологического образования: дис. ... канд. пед. наук / Н.В. Ромейко. – Тюмень, 200. – 151 с.
3. Сикорская Г.П. Ноогуманистическая модель эколого-педагогического образования и практика ее реализации / Г.П. Сикорская // Автореф. дисс. ... д-ра пед. наук. – Екатеринбург: УрГПУ, 1999. – 38 с.
4. Сисоева С.О. Проблеми неперервної професійної освіти: тезаурус наукового дослідження : [наук. вид.] / С.О. Сисоева, І.В. Соколова; М-во освіти і науки України; НАПН України, Ін-т проф. освіти і освіти дорослих, Маріуп. держ. гуманіт. ун-т. – К.: ЕКСО, 2010. – 362 с.
5. Петрухина И.В. Формирование экологической компетентности будущего учителя физической культуры и безопасности жизнедеятельности : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / И.В. Петрухина. – Челябинск, 2006. – 20 с.
6. Хуторской А.В. Технология проектирования ключевых и предметных компетенций / А.В. Хуторской // Инновации в общеобразовательной школе. Методы обучения : сб. науч. тр. / под ред. А.В. Хуторского. – М.: ГНУ ИСМО РАО, 2006. – С. 65–79.
7. Шапкин В.В. Философия реформирования содержания начального профессионального образования // Реформирование содержания начального профессионального образования: матер. междунар. конф. / В.В. Шапкин. – СПб.: РРГПУ им. А.И. Герцена, 1999. – С. 28–133.
8. Щербатюк Л.Б. Професійна компетентність майбутніх інженерів-механіків – складна динамічна система / Л.Б. Щербатюк, С.М. Щербатюк // Вісник Черкаського університету. – № 165. – С. 45–49.

Конох А.А.

Запорожский национальный университет

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ В СФЕРЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ТУРИЗМА: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Аннотация

В статье проанализированная проблема формирования профессиональной компетентности будущих преподавателей физического воспитания в сфере экологического туризма. Раскрыты такие понятия как «профессиональная компетентность преподавателя физического воспитания» и «экологическая компетентность у преподавателя физического воспитания». Предоставляется анализ позиций ученых по проблеме формирования профессиональной и экологической компетентности будущих преподавателей физического воспитания в высших учебных заведениях. Эффективность профессиональной деятельности в значительной степени определяет профессиональная компетентность педагога, которая формируется на этапе учебы, окончательно формируется и развивается в процессе практической деятельности. Представлены основные направления решения проблемы формирования профессиональной и экологической компетентности преподавателей физического воспитания в процессе профессиональной подготовки.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, экологическая компетентность, преподаватель физического воспитания, экологический туризм.

Konoh A.A.

Zaporozhye National University

FORMING THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF PHYSICAL EDUCATION IN SPHERE OF ECOLOGICAL TOURISM: THEORETICAL ASPECT

Summary

The article analyzes the problem of forming the professional competence of future teachers of physical education in the field of ecological tourism. Such concepts as «professional competence of the teacher of physical education» and «ecological competence of the teacher of physical education» are disclosed. The analysis of positions of scientists on the problem of formation of professional and ecological competence of future teachers of physical education in higher educational institutions is provided. The effectiveness of professional activity largely determines the professional competence of the teacher, which is formed at the stage of study, definitively formed and develops in the course of practical activity. The main directions of solving the problem of forming professional and ecological competence of teachers of physical education in the process of professional training are presented.

Keywords: professional competence, ecological competence, teacher of physical education, ecological tourism.